

פתרון הבחינה

היסטוריה

חורף תשע"ח, 2018, שאלון: 22282

מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

שים לב! מן השאלות שתענה עליהן, לפחות שאלה אחת חייבות לכלול קטע מקור

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-3

שאלה 1- מקור – האידיאולוגיה הנאצית ועליית הנאצים לשלטון

סעיף א'

הגורמים שסייעו להיטלר לעלות לשלטון ובאים לידי ביטוי בקטע המקור הם (על התלמיד להציג שניים מאלה):

1) הפחד מהקומוניזם – "...שעל ארץ המולדת היפה והיקרה שלנו איים ההרס הנורא ביותר

באמצעות הבולשביזם היהודי"

בכל רחבי אירופה היה פחד היסטרי מהקומוניזם שגרם למהפכה אלימה ברוסיה (הקומוניזם הרוסי כונה בולשביזם). בגרמניה הפחד מהקומוניזם היה גדול במיוחד כיון שהמפלגות הקומוניסטיות והסוציאליסטיות היו בעלות עוצמה רבה. בראשית ימי הרפובליקה, היה ניסיון מהפכה קומוניסטי שאמנם נכשל, אך הגביר את הפחד מהקומוניזם בקרב הציבור הגרמני. האידיאולוגיה הקומוניסטית מתייחס לשני ערכים מרכזיים:

1. שוויון כלכלי בין כל בני האדם.

2. מהפכה עולמית של בני מעמד הפועלים, בלי קשר ללאום אליו הם משתייכים.

עקרונות אלו יצרו למפלגה הקומוניסטית בגרמניה שני אויבים בעלי עוצמה רבה: **בעלי ההון** (שחששו לוותר על כוחם הכלכלי) ו**אנשי הצבא** ומרבית מעמד הביניים (שהיו בעלי זיקה לאומית גבוהה).

המפלגה שהיוותה אלטרנטיבה מושלמת והפוכה לגמרי מהמפלגה הקומוניסטית הייתה המפלגה הנאצית:

1. המפלגה הנאצית לא מאמינה בשוויון בין בני אדם (תורת הגזע מדברת על היררכיה ברורה).
2. המפלגה הנאצית מעמידה את הלאום הגרמני מעל הכל, ודוגלת במלחמה כדרך להשיג את מטרותיה.

כך זכתה המפלגה הנאצית בתמיכתם של שתי הקבוצות החזקות בחברה: אנשי ההון והצבא, וכן של יתר בני הלאום הגרמני שראו בה כמפלגה שתושיע אותם ממהפכה קומוניסטית. הנאצים קישרו את הקומוניסטים והיהודים לידי קבוצה אחת שמנסה לבצע הפיכה בגרמניה מבפנים. גם הקומוניסטים וגם היהודים, נחשבו בעיני הנאצים כמי ש"תקעו סכין בגב האומה", ולכן אחראים להפסד של גרמניה במלחמת העולם הראשונה ולהמשך קשייה ומצוקתה מאז.

(2) תוצאות מלחמת העולם הראשונה – "אין לשער את נהרות הדמעות, את הדם שהיה נשפך מפצעי מלחמת העולם שטרם הגלידו...".

על התלמיד להציג את תוצאות המלחמה עבור הגרמנים ועיקרי חוזה ורסאי.

תוצאות מלחמת העולם הראשונה סייעו לעליית הנאצים לשלטון:

- הנאצים השתמשו בתוצאות המלחמה על מנת לחזק את מעמדם – הפגיעה הקשה של החוזה בהיבטים רבים של המדינה והחברה הגרמנית – פגיעה בכבוד הלאומי ובכלכלה, והעובדה שהחותמים על החוזה היו נציגי הממשלה הדמוקרטית הצעירה – שימשה את הנאצים להציג הבטחות מרחיקות לכת לתיקון המצב.
- הם הפנו אצבע מאשימה לממשלה הגרמנית שחתמה על חוזה ורסאי וטענו כי הוא תוצר של חולשה ובוגדנות. העובדה שהייתה זו ממשלה חדשה, של מפלגת שמאל שעלתה לשלטון רק כמה חודשים קודם לכן, שייצגה תפיסת שלטון דמוקרטית אליה לא היו רגילים אזרחי גרמניה, אפשרה לנאצים לקשור את צורת השלטון החדשה לסעיפי החוזה המשפילים שנכפו על גרמניה. כך נוצר המיתוס של "תקיעת סכין בגב האומה" – האשמת חברי הממשלה השמאלניים, ובתוכם גם יהודים, בהפסד במלחמה ובהשפלת המדינה.
- הנאצים השתמשו במצוקה הקשה שנוצרה בגרמניה כתוצאה מהמלחמה – הפגיעה הלאומית הקשה, האבטלה, המשבר הכלכלי שרק החמיר לאור הצורך לשלם פיצויים למנצחות, חוסר יציבות לו זכה הממשל החדש – כל אלה שמשו את הנאצים כחיזוק למסר שהובילו – יש להחזיר את המדינה לצורת שלטון ימנית עם מנהיג אחד חזק ומתאים על מנת להחזיר את גרמניה לתפארתה.
- באמצעות החזרת השלטון לידיים "הנכונות", המפלגה הנאצית הבטיחה לתקן את המצב –
 - לבטל את חוזה ורסאי על כל היבטיו.
 - לשקם את הכלכלה.
 - להחזיר את הכבוד והגאווה הלאומיים.

3 פעילות המפלגה הנאצית – "...כבשת את לב כולנו, כל הנשים, כל הגברים וכל הנוער של

גרמניה..."

המפלגה הנאצית השתמשה בפעולות ובכלים הבאים -

1. שימוש בחוקה הדמוקרטית כדי לזכות בשלטון בדרך חוקית (ולהימנע מהתמודדות עם הצבא). המפלגה "התחפשה" לדמוקרטיה וניצלה באופן מתוחכם של הכלים שהעמידה לרשותה הדמוקרטיה במטרה לחסלה.
2. פנייה לכל הקהלים בחברה הגרמנית גם אם המסרים מנוגדים זה לזה – שכבות הביניים העירוניות (הבורגנים), השכבות הנמוכות, הימין המסורתי, ובייחוד ראשי התעשייה והבנקאות הגרמנית, שהיו לאומנים ושמרנים.
- כך השיגה המפלגה הנאצית תמיכה ממאוכזבי הרפובליקה מכל קצוות המפה הפוליטית: קצין הצבא שלא הצליח למצוא את מקומו בחיים האזרחיים, הקפיטליסט שחשש למעמדו, הפועל המובטל, אך מעל לכל איש המעמד הבינוני הנמוך שעל כתפיו עיקר המעמסה של השנים שלאחר המלחמה. כל אלה מצאו בהבטחות היטלר תקווה חדשה לעצמם. התנועה נבנתה מכוחו של היטלר, שידע לעורר במאזיניו את התקווה למילוי תקוותיהם. לפועלים הבטיח תעסוקה, למעמדות הביניים הנמוכים הבטיח את החזרת כבודם העצמי וחשיבותם, לקפיטליסטים הבטיח רווחים עצומים וחירות מהאיגודים המקצועיים, לראשי הצבא הבטיח צבא גדול, לכל הגרמנים הבטיח פתרון מכל תחלואיה של המדינה.
3. ביצוע שורת צעדים ארגוניים – יצירת מנגנון מפלגתי, הקמת ארגוני נוער וסטודנטים, פריסה ארצית של תאים וסניפים, הקמת מנגנון תעמולה המציג את היטלר כמושיע האומה, חיזוק קשרים עם חוגי הימין ובניית כוח האס.אה שיצר תחושת חרום והגביר את המצוקה.
- על התלמיד להציג **גורם נוסף שסייע להיטלר לעלות לשלטון** – ניתן להציג אחד מאלה –
 - חולשת רפובליקת ויימאר** - גרמניה הייתה רפובליקה צעירה. הממשלה החדשה של גרמניה היא שחתמה על הסכם ורסאי ולכן עשתה את צעדיה הראשונים תוך קשיים גדולים.
 - המשטר הדמוקרטי הצעיר בגרמניה לא היה אהוד על מרבית החברה הגרמנית.
- א. **קישור הדמוקרטיה לסיום המלחמה**: השלטון הדמוקרטי בגרמניה שהוביל את החתימה על הסכם שביתת הנשק ועל חוזה ורסאי, נתפס כזה שהביא לתבוסה במלחמה, ולתחושת התסכול והמחדל שבאו בעקבות ההסכמים.
- יש לזכור כי השלטון הדמוקרטי בגרמניה היה בן פחות משנה כשהוביל לסיום המלחמה. הוא עלה בהפיכה פנים-גרמנית בנובמבר 1919 ומיד נקשר לתבוסה.
- ב. הציבור הגרמני לא חונק על ברכי הערכים הדמוקרטיים, כלומר **לא הייתה בו מסורת דמוקרטית**. העם הגרמני היה רגיל לשלטון קיסרי (שלטון יחיד של מנהיג חזק).
- ג. **המשטר הדמוקרטי אפשר ריבוי מפלגות**: ברפובליקה היו קיימות מפלגות רבות ולא נקבע אחוז חסימה שימנע התמודדות של מפלגות קטנות.
- הדבר יצר פיצול גדול בקולות הבוחרים וקושי גדול לבנות קואליציה יציבה. ממשלות רבות שרדו תקופת כהונה קצרה בלבד, ונפלו לפני שהצליחו ליצור שינוי כלשהו.
- ד. במקביל התחזקו המפלגות הקיצוניות - משמאל (המפלגה הקומוניסטית) ומימין (המפלגה הנאצית). מפלגות אלה היו אנטי-דמוקרטיות והן היו חזקות יותר מהמפלגות שתמכו ברפובליקה

הדמוקרטיה. הדמוקרטיה הצעירה לא הגנה על עצמה ע"י הוצאתן מחוץ לחוק ונתנה להן להשתמש בה, להתחזק ולחתור תחתיה.

בין השנים 1923-1919 התרחשו מספר ניסיונות הפיכה בגרמניה, הן משמאל והן מימין. אחד הניסיונות היה של המפלגה הנציונל-סוציאליסטית בראשות היטלר. כ-354 רציחות פוליטיות באותה תקופה ערערו את משטר הרפובליקה.

ה. **בעיות בחוקת הרפובליקה**: חוקת רפובליקת ויימאר הייתה דמוקרטית והבטיחה זכויות יסוד לכל. עם זאת, היו בה כמה פרצות שנוצלו ע"י כוחות אנטי דמוקרטים כדי לחסל את הרפובליקה. הסעיף הבעייתי וההרסני ביותר בחוקה היה מה שידוע כ"סעיף 48". לפי סעיף זה, הוענקה לנשיא סמכות להוציא צווי חירום בלי אישור הרייכסטאג (הפרלמנט הגרמני). כמו כן, הותר לנשיא לשלול זמנית חלק מזכויות האזרח במדינה. הנשיא גם היה מפקד הצבא וגם הגורם הממנה את הקנצלר. סעיף הזה אפשר לנשיא לשלוט לבדו במסגרת דיקטטורה חוקתית.

בשנת 1930, בעקבות המשבר הכלכלי העולמי מחרף המשבר הכלכלי הגרמני. אף אחת מהמפלגות ברייכסטאג לא הצליחה לזכות ברוב וגרמניה נשלטה ע"י מפלגות מיעוט מכוח צווי חירום שהופעלו ע"י הנשיא.

חולשתה של הרפובליקה ב-14 שנות קיומה, סייעה למפלגה הנאצית לעלות לשלטון:

חוסר יכולתה להתמודד עם המשברים הכלכליים והפוליטיים, היווה הוכחה לכך שדמוקרטיה היא משטר חלש. הסובלנות בה נהגה הרפובליקה כלפי מפלגות קיצוניות שחתרו תחתיה, אפשרה להן להציע "פתרונות קסם" למצב ולהתחזק. בעיות בנוסח החוקה אפשרו לרפובליקה להתפרק בהחלטת הנשיא.

משברים כלכליים - תוצאות המלחמה הביאו את גרמניה ל**משבר כלכלי** גדול הן בגלל משכה הארוך והן בגלל הפיצויים העצומים שנדרשה לשלם.

הרפובליקה נאלצה להתמודד עם **טיפול באלפי חיילים משוחררים** (חלקם פצועים שנדרשו לסיעוד), **שיקום התעשייה והמשק ותשלום פיצויים ע"פ חוזה ורסאי**. בניסיון להתמודד עם המשבר הכלכלי, הממשלה בחרה להדפיס כסף וגרמה לאינפלציה מסחררת ולהתרוששות המדינה (בשיאה הגיעה האינפלציה ל-2,500 אחוזי גידול בחודש). אחוזי האבטלה היו גבוהים מאוד (הגיעו בשיא המשבר ליותר משליש מכוח העבודה) והמעמד הבינוני הגיע לחרפת רעב. המשבר הכלכלי הוביל אף לגל התאבדויות.

בין השנים 1924 – 1929 ערכה הממשלה רפורמה כלכלית: היא הנהיגה מטבע חדש, חתמה על הסכם לפריסת הפיצויים וקיבלה סיוע של השקעות והלוואות מארה"ב. (האינטרס של ארה"ב היה לייצב את גרמניה כדמוקרטיה-מערבית ולבלום את התפשטות הקומוניזם באירופה).

ב-1929 נפלה הבורסה בארה"ב, מה שגרם למשבר כלכלי עולמי ולהתמוטטות המשק הגרמני בעקבותיו. ההלוואות שגרמניה קיבלה מארה"ב נפסקו, הייצור צומצם, מפעלים נסגרו, מספר המובטלים הגיע לשיא ואתו הייאוש וחוסר האונים.

המשברים הכלכליים סייעו למפלגה הנאצית לעלות לשלטון:

כוחן של המפלגות הקיצוניות עלה וירד בהתאם למצב הכלכלי - ככל שהמצב השתפר וניתן מענה למזון ותעסוקה, הלך כוחן ונחלש. ככל שהמצב החמיר, עלה כוחן והתחזק והפתרונות הקיצוניים שהציעו, נקלטו בחברה הגרמנית כאפשריים ורצויים. הנאצים הבטיחו לשפר את המצב הכלכלי, והאשימו את המשטר הנוכחי ואת היהודים בתוכו בקשיי המציאות.

סעיף ב'

עקרונות האידיאולוגיה הנאצית (על התלמיד להציג שניים מאלה) –

עקרון מרחב המחיה - הגזע הארי נמצא בתהליך מתמיד של צמיחה והתפתחות ולכן הוא צריך "מרחב מחיה": קרקע נוספת ומשאבים נוספים בהם יוכל להשתמש כדי להמשיך להתפתח. מרחב המחיה המיועד נמצא ממזרח לגרמניה, במקום מושבם של העמים בני הגזע הסלאבי.

הפולק – העם הגרמני הארי והטהור, צריך להתפשט ולשים קץ לחנק שכפה עליו "הסכם ורסאי" שסיים את מלחמת העולם הראשונה.

זכותו של העם הגרמני, כעומד בראש הגזע הארי וכשליט העתידי של העולם כולו, להבטיח לעצמו מרחב מחיה. כך זכאי הגזע הארי למצוא את מקורות המזון וחומרי הגלם שיבטיחו את קיומו ויאפשרו את המשך עמידתו בראש האנושות כולה. הגרמנים חייבים לפעול לתיקון היחס המעוות בין גודל האוכלוסייה הגרמנית לבין שטח המחיה העומד לרשותה. את הזכות למרחב המחיה יממש הגזע הארי על ידי מלחמה. לאחר שיכבוש הגזע הארי את מרחב המחיה שלו, הוא ייצור "סדר חדש" ע"פ עקרונות האידיאולוגיה הנאצית: הארים יהיו האדונים, הסלאבים יהיו המשרתים והיהודים ייכחדו.

עקרון תורת הגזע - במרכז האידיאולוגיה הנאצית עמדה תורת הגזע. על פי תורת הגזע, האנושות מחולקת לגזעים עליונים ולגזעים נחותים ואין שוויון בין בני אדם.

במטרה לבסס את תורת הגזע באופן מדעי, השתמש היטלר בתיאוריה שנקראת "דארוויניזם חברתי" שהיא עיוות של תיאוריה מדעית שהגה החוקר והמדען צ'ארלס דארווין. לפי תורתו המקורית של דארווין, בטבע מתקיימת מלחמת הישרדות מתמדת בין זנים שונים של בעלי חיים כאשר הזנים החזקים שורדים והחלשים נכחדים. התיאוריה של דארווין לא מתייחסת לחברה האנושית אלא רק לבעלי החיים בטבע. ה"דארוויניזם החברתי" אימץ את עיקרון מלחמת הישרדות בטבע והשתמש בו כדי לחלק את החברה האנושית: במקום זנים שונים של בעלי חיים - גזעים שונים של בני אדם. לפי תורת הגזע, ההיסטוריה כולה היא תוצאה של מאבק לשליטה בין הגזעים השונים. הגזע החזק שורד והחלש נעלם. סופה של מלחמה זאת יהיה בניצחונם של הגזעים החזקים ובשעבוד והכחדה של הגזעים הנחותים. על פי תורה זו, כל בני האדם שייכים לקבוצת גזע מסוימת שלה תכונות קבועות ובלתי ניתנות לשינוי העוברות בתורשה מדור לדור. אין כאן עניין של בחירה רצונית כיוון שהביולוגיה מכתובה זאת. זוהי גישה "מדעית" לכאורה ששכנעה רבים מקרב החברה האירופאית באותה תקופה, ובגרמניה בפרט.

תורת הגזע מחלקת את הגזעים לשלוש קטגוריות: יוצרי תרבות, נושאי תרבות ומחריבי/הורסי תרבות.

- **יוצרי תרבות**: הגזע הארי. בראש כל הגזעים ניצב הגזע הארי, אליו משתייכים עמי צפון אירופה (נורדים, סקנדינבים, אנגלו-סכסים). **בראש הגזע הארי עומד העם הגרמני**. גזע זה הוא הגזע העליון, הגזע ש"יוצר" את התרבות האנושית, ומתחתיו נמצאים כל שאר הגזעים. לפי היטלר, כל התרבות האנושית - האמנות, המדע והטכנולוגיה, הם למעשה פרי יצירתו של הגזע הארי. לבני הגזע הארי יש תכונות עליונות מבחינה שכלית, רוחנית וגופנית, ולכן הם אלה שצריכים לשלוט בכל שאר הגזעים.

- **נושאי תרבות**: הגזע הסלאבי (פולנים, רוסים, צ'כים ועוד). עמים אלו נחשבו על פי תורת הגזע לעמים נחותים שנועדו לשרת את הגזע העליון (הארי). נחיתותם נקבעה כיוון שעל פי תורת הגזע

הם לא תורמים לתרבות האנושית, אלא רק מחקים את התרבות של "יוצרי התרבות". לכן המסקנה "המתבקשת" היא שהם צריכים להישלט על ידי הגזע העליון – הגזע הארי.

- **מחריבי תרבות:** שחורים, צוענים ועמי אסיה נחשבו על פי תורת הגזע למחריבי/הורסי תרבות. הנחותים ביותר מבין גזעים אלו הם היהודים, שלא נחשבו כלל לבני אדם. הם נחשבים תת-אדם. היהודים נחשבים לטפילים ולהורסי/מחריבי התרבות. כל תכונותיהם שליליות והם חותרים ללא הפסקה להרוס את התרבות האנושית כולה. כל דבר שהם נוגעים בו נהרס ומתנוון, והם מהווים סכנה לקיום האנושות ולכן יש להכחידם.

תורת הגזע שמה דגש מיוחד על טוהר הדם. על פי תורת הגזע, "הדם הוא האדם". הגזעים הם חלק מתבנית ביולוגית מוגדרת: תכונות שכליות, רוחניות וגופניות שעוברות בתורשה דרך הדם ולכן לא ניתנות לשינוי. הגזע הארי, שהוא הגזע העליון, חייב לשמור על טוהר הדם כדי שלא יזדהם על ידי דם של גזעים נחותים, כמו היהודים, שכל מטרתם היא לפגוע בטוהר הדם שלו. מיזוג בין דם לדם יוביל לניוון ולהרס של הגזע העליון, ושל התרבות האנושית באופן כללי, ולכן יש לעשות כל מאמץ כדי למנוע מיזוג בין גזעים.

עקרון הפולק (עליונות המדינה והלאום) - הנאציזם הינו תפיסה לאומנית קיצונית הרואה בלאום ערך עליון. האומה נתפשת כגוף חי בעל רצונות. לפיכך, אין להתחשב ברצון של האדם הפרטי או במוסר הפרטי משום שהחירות הפרטית מגבילה את רצון האומה.

המדינה היא המסגרת בה בא לידי ביטוי הרצון הכללי של האומה שבסופו של דבר מועיל גם לפרטים שבתוכה (אין ערך לזכויות אדם כשלעצמם).

בעוד הדמוקרטיה רואה במדינה אמצעי לשמור על חירותם של האזרחים, הרי שלפי התיאוריה הנאצית למדינה יש ערך מקודש בפני עצמה והעם והפרטים המרכיבים אותו הם האמצעי העומד לשירותה. לאדם הבודד אין שום ערך אלא כאשר הוא חלק מבני הגזע והאומה אליהם הוא משתייך. המדינה שולטת על כל תחומי החיים ומכוונת את רצון הפרט. "המדינה מעל לכל". המדינה הגרמנית צריכה להיות מדינה ארית טהורה. התכלית העליונה של המדינה היא לשמור על טוהר הגזע הארי וטוהר הדם, ולהמשיך לקדמו כיוצר התרבות האנושית. במדינה יחיה רק עם אחד – העם הגרמני (ה"פולק") ולזרים לא יהיה מקום בה.

שילוב עקרונות המנהיג ועליונות הלאום הביא ליצירת הסיסמא: "עם אחד, רייך אחד, פיהרר אחד".

שאלה 2- המעבר מדמוקרטיה למשטר נאצי

סעיף א'

צעדים שנקט המשטר הנאצי בשנים 1933-1935:

בתחום החקיקה:

- חוק ההסמכה (מרץ 1933):

החוק העניק לממשלה (ובפועל להיטלר) את הסמכות לחוקק חוקים ללא אישור הרייכסטאג ובניגוד לחוקה. מדובר כביכול בסמכויות חירום שיינתנו לממשלה למשך 4 שנים עד שהשלטון יתייצב. היטלר העביר את החוק לאחר שלא היה לו רוב מספיק כדי להקים ממשלה לבדו. נמאס לו מהצורך ליצור קואליציה עם מפלגות הימין האחרות והוא חיפש דרך חוקית להשיג סמכויות שלטון מוחלטות.

כיצד תרם להתמוטטות הדמוקרטיה:

- ביטול עיקרון הפרדת הרשויות (אין סמכות לרשות המחוקקת).
- ביטול החוקה הליברלית של רפובליקת ויימאר.
- מימוש עיקרון המנהיג (הפיהרר פרנציפ) - החוק הציב את הפיהרר מעל החוקה.

• החוק בדבר השבת הפקידות המקצועית על כנה (אפריל 1933)

החוק אפשר לסלק מתפקידם עובדי מדינה ש"לא היו ראויים" לתפקיד מבחינה פוליטית וגזעית. החוק נועד לכוון את עובדי המדינה ברוח הנאציזם, והביא לפיטוריהם של יהודים רבים. מעתה, רק פקידים אריים הועסקו בשירות המדינה. בהמשך פוטר גם מי שאינו חבר המפלגה הנאצית.

כיצד תרם להתמוטטות הדמוקרטיה:

החוק אינו מאפשר לכל קבוצות האזרחים לעסוק במשרות ציבוריות ובכך פוגע בזכויות האזרח של קבוצות אלו. החוק מעמיד גזע אחד (הגזע הארי) כבעל זכויות יותר ולכן פוגע בעיקרון השוויון.

• פירוק האיגודים המקצועיים והקמת "חזית העבודה הגרמנית" (מאי 1933):

חזית העבודה הגרמנית היא ארגון שטיפל בתנאי העבודה של העובדים. מי שרצה עבודה היה צריך להישבע אמונים לפיהרר ולמפלגה ולקבל פנקס עבודה. הממשלה הכתיבה את השכר והתנאים הסוציאליים של כל העובדים. נאסרו שביתות והתארגנויות עובדים מחוץ ל"חזית".

כיצד תרם להתמוטטות הדמוקרטיה:

הזכות להתאגד הינה זכות דמוקרטית, והחוק אינו מתיר אותה. בנוסף - לחזית העבודה ניתן להתפקד רק על ידי שבועה להיטלר ולמפלגה, וברור שיהודים למשל, לא יכלו לעשות זאת.

• "חוק פיזור המפלגות" (יולי 1933):

החוק הפך את המפלגה הנאצית למפלגה החוקית היחידה בגרמניה. כל שאר המפלגות האחרות הוצאו מחוץ לחוק. גרמניה הפכה למדינת דיקטטורית חד-מפלגתית והרייכסטאג איבד את משמעותו כפרלמנט כיוון שהייתה בו רק מפלגה אחת. בנובמבר 1933 התקיימה מערכת הבחירות האחרונה, בה "זכו" הנאצים בכל המושבים ברייכסטאג.

כיצד תרם להתמוטטות הדמוקרטיה:

כאשר אין פרלמנט, אין רשות מחוקקת, ולכן אין הפרדת רשויות – מה שפוגע בדמוקרטיה.

צעדים בתחום התעמולה:

• הקמת משרד התעמולה:

משרד התעמולה בראשות גבלס פעל במספר תחומים:

אספות עם: טקסים, מפגני ראוה, מצעדים צבאיים, כנסים המוניים ועוד. בכנסים אלו, היה היטלר מרתק את ההמונים בעזרת נאומיו הכריזמטיים.

הרדיו: אמצעי תקשורת ההמונים המרכזי בו השתמשה התעמולה הנאצית. המשטר עודד את האזרחים לרכוש רדיו בו הייתה תחנת שידור אחת של הנאצים.

עיתונות: מעל אלף עיתונים נסגרו בהנחיית שר התעמולה גבלס. עיתונאים נזהרו מלהביע דעות עצמאיות וקיבלו הוראות מגבלס לגבי פרסומיהם. עיתון ה"דר-שטימר" שייצג את

המפלגה הנאצית, הפך לעיתון המרכזי בגרמניה. מדי יום הופיעה בו הכותרת "היהודים הם אסוננו", אליה לוותה קריקטורה אנטישמית.

קולנוע: השלטון הנאצי השתמש בקולנוע להפצת רעיונותיו. גבלס הלאים את תעשיית הקולנוע (הפך אותה למוסד בשירות המדינה) והביא לכך שכל הסרטים הגרמנים שירתו את האידיאולוגיה הנאצית: עסקו בחברה הגרמנית, בגזע הארי, בגדולת הפיהרר וברעיונות אנטישמיים.

טיפוח פולחן האישי של היטלר: מבטא את עקרון המנהיג. חלק מפולחן האישי כלל הצדעת הצבא במועל יד תוך קריאת "הייל היטלר", הילדים בבתי הספר אמרו תפילת בוקר לאדולף היטלר וכל המדינה חגגה את יום הולדתו.

כיצד תרם להתמוטטות הדמוקרטיה:

משרד התעמולה הנאצי פעל על מנת לשטוף לאזרחי גרמניה את המוח בהחדרת מסרים מהאידיאולוגיה הנאצית, שרובם ככולם מסרים לא דמוקרטיים למשל: אנטישמיות, תורת הגזע ושליטת אידיאולוגיות אחרות.

ניתן להתייחס גם לפעולות הבאות: שריפת הספרים והתערוכה לאמנות מנוונת.

פעולות בתחום הטרור:

• **הקמת מנגנוני הטרור:**

האס.אס (S.S.): ארגון העל שאחראי על כל ענייני הביטחון והמשטרה ברייך.
האס.דה (S.D.): ארגון מודיעין וריגול שבתוכו פעלו יחידות כמו **האיינזצגרופן** ("עוצבות המבצע") והגסטאפו (המשטרה החשאית).
 כל הארגונים הללו השליטו טרור ו"טיפלון" בכל מי שנחשב לאויב המשטר: יהודים, קומוניסטים, סוציאליסטים ואינטלקטואלים.
כיצד תרם להתמוטטות הדמוקרטיה: האיסור לחשוב בצורה שונה מהאידיאולוגיה הנאצית והטיפול בכל מי שמתנגד לאידיאולוגיה זו, הפך את גרמניה למדינת משטרה דיקטטורית ובכך פגע בדמוקרטיה בה.

• **הקמת מחנה ריכוז ראשון לאסירים פוליטיים: זכאו (מרץ 1933):**

למחנות הריכוז נשלחו כל מי שנחשב למתנגד המשטר. האסירים במחנות הועבדו בפרך, עונו, הושפלו והורעבו. **זכאו** היה מחנה הריכוז הראשון ואחריו הוקמו מחנות רבים נוספים. המטרה המוצהרות של המחנות הייתה "לחנך את האסיר מחדש" ברוח האידיאולוגיה הנאצית. המחנות נשלטו על-ידי האס.אס (S.S.). בשלב מאוחר יותר, הפכו מחנות הריכוז למחנות מאסר המוניים ליהודים.

כיצד תרם להתמוטטות הדמוקרטיה: האיסור לחשוב בצורה שונה מהאידיאולוגיה הנאצית והטיפול באמצעות כניסה למחנה ריכוז וחינוך מחדש של כל מי שמתנגד לאידיאולוגיה זו, הפך את גרמניה למדינת משטרה דיקטטורית ובכך פגע בדמוקרטיה בה.

ניתן להתייחס גם לאחת מבין הפעולות הבאות: שריפת הרייכסטאג, שריפת הספרים, ליל הסכינים הארוכות.

סעיף ב'

שתי מטרות של הנאצים במדיניותם כלפי היהודים הן (על התלמיד להציג שתיים מאלה):

- בידוד והפרדה של היהודים מהחברה הגרמנית בכדי לזרז את הגירתם מגרמניה.
- נישול כלכלי של היהודים על מנת להשתלט על רכושם לטובת הרייך, לחסל את השפעתם על המשק הגרמני ועל מנת לזרז את הגירתם מגרמניה.
- הגירת היהודים - הוצאת היהודים מגרמניה. ניסיון לפתור את בעיית היהודים על ידי דחיפתם להגירה מכל שטחי הרייך.

שני צעדים שביצעו הנאצים לקידום מטרות אלה הם (על התלמיד להציג שניים מאלה):

תעמולה אנטישמית -

הנאצים "גייסו" לטובתם את התקשורת, האמנות והתרבות. הם פנו אל הצד החזותי (הוויזואלי), כיוון שהוא מובן לכל שכבות האוכלוסייה.

באמצעות כרזות, סרטים וצילומים הם ניסו להחדיר לאוכלוסייה את נחיתותו של העם היהודי. הם הדגישו את תכונותיו השליליות והציגו את דמות היהודי כסיוט של כל גרמני. היהודים הוצגו כמי שאשמים בכל בעיות החברה והמדינה הגרמנית.

חקיקה אנטישמית -

1) יום החרם הכלכלי (1 באפריל 1933) - בהוראת המפלגה הנאצית, הוטל חרם כלכלי נגד היהודים. החרם כלל:

- חרם על חנויות וסחורות של יהודים, כמו גם על רופאים ועו"ד יהודיים.
 - סימון חנויות יהודיות על ידי שימוש בכרוזים.
 - הכאת בעלי חנויות יהודיים והטחת עלבונות, ותיעוד הקונים בחנויות היהודיות.
 - נזק לסחורות ומתקנים יהודיים.
- משמרות של נאצים הוצבו בפתחי חנויות שהיו בבעלות יהודית וקראו לציבור להימנע מקנייה אצל יהודים. חלונות ראוה שבבעלות יהודית נמרחו בסיסמאות. החרם תוכנן להמשך זמן ארוך אך לבסוף נכשל ונמשך יום אחד בלבד.

החרם היה המבצע האנטי-יהודי המאורגן והכלל-ארצי הראשון בגרמניה הנאצית.

יום החרם נועד לדחוק את היהודים מהכלכלה הגרמנית, ובנוסף לבדוק את התגובה של הגרמנים ושל מדינות העולם.

2) "החוק להשבת הפקידות המקצועית על כנה" (7 באפריל 1933) -

החוק קבע שרק בני הגזע הארי רשאים לכהן בתפקידים ציבוריים בשלטון. כלומר, כל מי שאינם "אריים", חייבים לפרוש מיד ממשרותיהם.

היה זה החוק האנטי-יהודי הראשון שנחקק בגרמניה הנאצית. לראשונה נעשה שימוש בחוק גרמני במושג הגזעני - "לא ארי". החוק לוה בתקנה שקבעה כי סב יהודי מונע משיוך לגזע הארי.

מטרת החוק: (בנוסף על השפעתו על הגרמנים) לסלק את היהודים ממשורות עובדי המדינה. בהתאם לחוק, פוטרו מעבודתם אלפי יהודים שעבדו כרופאים, עורכי דין ציבוריים, מרצים באוניברסיטאות, פקידי מדינה, מורים, שחקני תיאטרון, נגנים ועוד.

(3) חוקים נוספים משנת 1933:

- "החוק למניעת גודש בבתי הספר והאוניברסיטאות" – צמצום מספר הסטודנטים והמרצים היהודים.
- חוק האוסר על שחיטה כשרה.

(4) חוקי נירנברג (ספטמבר 1935):

בשנת 1935 החליטו הנאצים לפעול להפרדה חוקית בין יהודים לגרמנים. הנאצים הגדירו בחוק מיהו גרמני, מיהו יהודי ומה היחסים המותרים ביניהם.

מטרת החוקים: לשלול מהיהודים את זכויותיהם ולגרום להם להתרחק מהחברה הגרמנית ולעזוב את גרמניה.

א. "חוק אזרחות הרייך" (מיהו גרמני):

החוק קבע שרק בעלי דם גרמני ארי טהור זכאים לאזרחות גרמנית.

ב. "החוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני" (היחסים בין גרמני ויהודי):

- איסור נישואים בין גרמנים לבין יהודים.
- ביטול נישואים מעורבים שנערכו בגרמניה או מחוצה לה.
- איסור קיום יחסי מין בין גרמנים לבין יהודים.
- איסור על יהודים להעסיק גרמניות אריות מתחת לגיל 45.
- איסור ליהודי להניף את דגל הרייך.

ג. תקנה ראשונה לחוק אזרחות הרייך (נובמבר 1935):

לאחר שחוקו שני החוקים בספטמבר, הסתבר כי חסרה הגדרה הקובעת מי נחשב יהודי. לכן צורפה תקנה הקובעת כי יהודי הוא:

- מי שלפחות שלושה מסביו יהודים שלמים לפי גזעם.
- מי ששניים מסביו יהודים והוא מקיים את אחד משני התנאים הבאים: (1) נשוי ליהודי/יהודייה; (2) משתייד לקהילה היהודית.

(5) אריזציה (1937-1939) – (העברת רכוש יהודי לידיים "אריות")

המטרה: נישול כלכלי של היהודים. בתהליך זה, השתלטו גרמנים "אריים" ואנשי המפלגה הנאצית על מפעלים ורכוש יהודי.

בשלב הראשון, האריזציה לא בוצעה במסגרת החוק אלא הייתה תוצאה של מצבם הכלכלי של היהודים שהלך והחמיר.

בהמשך, בעקבות חקיקה, חויבו היהודים לרשום רכוש שערכו עלה על 5,000 רייכסמארק. תוך שנה, הופקעו 80% מרכושם בדרכי כפייה – רכוש יהודי נשדד והוחרם. נאסר על יהודים לבצע פעילות בבורסה, לנהל עסק ולקבל הלואה.

1) גירוש זבונשיין ואירועי "ליל הבדולח":

באוקטובר 1938 גירשו הנאצים 17 אלף יהודים בעלי אזרחות פולנית שחיו בגרמניה אל העיר זבונשיין שבפולין (הסמוכה לגבול הגרמני). פולין סירבה לקבלם ושלה מהם את אזרחותם. היהודים נתקעו חסרי כל בעיירת הגבול הפולנית, כאשר הגרמנים חוסמים בפניהם את הכניסה לגרמניה, והפולנים חוסמים בפניהם את הכניסה לפולין.

היהודים שגורשו נקלעו למצוקה חמורה בשל החורף המזרח אירופאי. צעיר יהודי בשם הרשל גרינשפן ששהה בפריס, קיבל מכתב מהוריו שהיו חלק מהמגורשים. כאקט של הזדהות ומחאה, נכנס גרינשפן לבניין השגרירות הגרמנית בפריס וירה במזכיר השגרירות. כעבור יומיים, מת הדיפלומט מפצעיו. באותו לילה התקיים ליל הבדולח.

2) "ליל הבדולח" (9.11.1938):

- רצח המזכיר בשגרירות הגרמנית בצרפת היווה עילה לפוגרום כלל-ארצי בגרמניה הידוע בשם "ליל הבדולח".
- המונח "ליל הבדולח" הוא על שם הכמות העצומה של זכוכית ובדולח שנופצה בחלונות הראווה של בתי העסק היהודיים ומבתי הכנסת.
- במהלך אותו לילה, פשטו יחידות נאציות על מבנים יהודיים, תקפו יהודים ברחבי המדינה, והסיתו את ההמון המשולהב ליטול חלק בפרעות.
- קרוב ל-1,000 בתי כנסת נהרסו ברחבי הרייך. יותר מ-800 חנויות נשרפו ונשדדו ומאות מקומות מגורים נהרסו.
- מאות יהודים הוכו וכ-92 יהודים נרצחו.
- כ-30 אלף יהודים נשלחו למחנות ריכוז בדכאו ובבוכנוולאד.
- רכוש רב שנהרס בפוגרום היה מבוטח. התשלום הטיל מעמסה כבדה על קופת המדינה לכן הוחלט כי על היהודים לשאת בעצמם בהוצאות הנזקים שנגרמו ע"י הפוגרום. השלטון הטיל קנס קולקטיבי על היהודים בסך מיליארד מארק.

שאלה 3- "הסדר החדש", הגטאות

סעיף א'

רעיון "הסדר החדש" - היטלר שאף לבסס בשטחים החדשים שכבש את האידיאולוגיה הנאצית. פעולה זה נקראה: "הסדר החדש", הסדר החדש הוא סדר דמוגרפי, פוליטי, כלכלי ותרבותי שאמור להיבנות עפ"י עקרונות תורת הגזע הנאצית ולהחליף את הסדר הקיים בעולם. תפיסת הגזע הנאצית הכתיבה מדרג גזעים יוצרי תרבות, נושאי תרבות והורסי תרבות וזהו גם המדרג שאמור היה לעצב את הסדר העולמי החדש. הסדר החדש מבוסס על האידיאולוגיה הנאצית בדגש על תורת הגזע ומרחב המחיה.

הסיסמא שהובילה את הנאצים הייתה - "כבוש-שלוט-נצל" – הכוונה הייתה כי על הנאצים לכבוש את השטחים, לשלוט בהם באופן מוחלט ולנצל את כל המשאבים בהם לטובתם.

עקרונות "הסדר החדש":

1. הגזע הארי יקבל מרחב מחייה על חשבון גזעים אחרים.
2. גזעים אחרים יקבלו תפקיד לפי מידת קרבתם לגזע הארי. גזעים נחותים נועדו לשרת את הארים.
3. חיסול תופעות אנושיות שלא תואמות את האידיאולוגיה הנאצית, לדוגמא: יחסים הומוסקסואליים, בני אדם בעלי לקות גופנית או שכלית וחיי הצוענים.
4. חיסול אידיאולוגיות המנוגדות לנאציזם: ליברליזם, דמוקרטיה וקומוניזם.
5. חיסולם של היהודים הורסי התרבות.

צעדים שנקטו הנאצים כדי לקדם את הגשמת הסדר החדש (על התלמיד להציג שניים מאלה) -

1. **העברה בכפייה (טראנספר):** הנאצים העבירו עמים שנחשבו "נחותים" כדי ליישב במקומם גרמנים ובכך לאשר לגזע העליון לשלוט בשטח הכבוש. לדוגמא: לאחר שכבשו את פולין, גירשו הנאצים את האוכלוסייה הפולנית במערב פולין, לשטח הגנרלגוברנמן שבמרכז פולין. בשטח שהתפנה במערב פולין, יישבו הנאצים אוכלוסייה ארית.
2. **ניצול כלכלי ואנושי של שטחי הכיבוש:** התבצע בשטחים בהם חיו עמים שהיו בתחתית ההיררכיה לפי תורת הגזע הנאצית. בשטחים אלו הוקמו מחנות עבודה בכפייה. תעשיינים גרמנים והתעשייה הצבאית הגרמנית הקימה מפעלי ענק בשטח הכבוש, בעיקר בפולין, והפעילה אותם ע"י ניצול המקומיים.
המוני עובדי כפיה הועברו מאזורי הכיבוש לגרמניה בכדי לסייע למאמץ המלחמתי.
הסיבה: בגרמניה גויסו כל הגברים מגיל 16 עד 60 (18 מיליון חיילים). המשמעות הייתה מחסור חמור בכוח אדם בעורף. באנגליה וצרפת, החליפו הנשים בזמן המלחמה את הגברים המגויסים. בגרמניה לעומת זאת, האישה הנאצית נועדה להביא ילדים, לגדלם ולדאוג לתא המשפחתי. **הפתרון של הגרמנים למחסור בעובדים:** גיוס עובדי כפייה מקרב העמים הסלאבים. כ-7 מיליון עובדי כפיה הועסקו בתנאים קשים בתעשייה, במכרות הפחם, בסלילת כבישים, בחקלאות ועוד. בנוסף, הנאצים **העבירו מזון וחומרי גלם** מהארצות הכבושות לגרמניה. הנאצים גם בזזו יצירות אומנות מהמוזיאונים ומבתים פרטיים.
3. **תכנית "לבנס-בורן":** נשים ונערות בעלות מראה ארי, נחטפו מאזורי הכיבוש במטרה "לספק" ילדים אריים נוספים לעולם. הנשים שוכנו במוסדות מיוחדים בגרמניה, אליהם הגיעו קציני S.S על מנת לקיים עימן יחסי מין ולהביא ילדים נוספים לאומה הגרמנית. בנוסף, נחטפו ילדים בעלי מראה ארי משטחי הכיבוש והועברו לגרמניה. הם חונכו על בסיס האידיאולוגיה הנאצית ועברו תהליך "גרמניזציה" על מנת שישתלבו בדור העתיד של הרייך.
4. **רצח סלקטיבי של קבוצות מקרב האוכלוסייה הכבושה:** חיסול שכבת האינטליגנציה, מנהיגים ואנשי צבא בכירים כדי למנוע אפשרות למרד וצמיחה של הנהגה עתידית.
5. **השמדת הצוענים:** בין חצי מיליון למיליון מקרב העם הצועני הושמדו על ידי הנאצים. הצוענים נחשבו להורסי תרבות על פי תורת הגזע מאחר והיו קבוצה נודדת ללא שורשים וזהות לאומית ברורה ונטו לעבריינות.

סעיף ב'

הנאצים רצו ליצור אשליה של ממשל עצמי בגטאות מהסיבות הבאות – הממשל העצמי שיצרו הנאצים ליהודים הוא המועצה היהודית – היודנראט. היודנראט נועד לסייע לאשליה הנאצית בדרך הבאה:

- **נציגות יהודית מוכרת שאחראית על ביצוע המדיניות הנאצית:** היודנראט היה כלי בידי הגרמנים לביצוע מדיניותם. על ידי הקמת היודנראט, הנאצים הבטיחו לעצמם ביצוע יעיל של הוראות, וחיסכון בכוח אדם גרמני.
- **צמצום החיכוך עם היהודים:** בהתאם לאידיאולוגיה הגזעית הנאצית, הגרמנים רצו להימנע ממגע ישיר עם האוכלוסייה היהודית. ע"י מינוי מועצה מנעו מעצמם חיכוך ישיר עם מרבית הקהילה היהודית.
- **הפניית הזעם נגד היודנרט ומניעת מרידות:** היודנראט היה החוליה המקשרת בין השלטונות הנאצים לבין היהודים. לציבור היהודי לא הייתה גישה למוסדות הגרמניים ולמשטרה הגרמנית. כל השאלות והטענות שביקשו יהודים להפנות לשלטונות, עברו דרך היודנראט: שאלות על גורל נחטפים, אסירים, רכוש שדוד וכו'. הנאצים היו מודעים לכך שהיודנראט יספגו את כעס ההמון היהודי, ולכך בדיוק כיוונו. קבלת ההוראות והפקודות ע"י היודנראט צמצם גם אפשרות של התנגדות מאחר והם עברו בין יהודים ליהודים. לצד היודנראט הקימו הנאצים **משטרה יהודית** שימשה גם היא כלי ליצירת אשליה של ממשל עצמי - תפקידה היה: פיקוח, שמירה על הסדר, גביית קנסות ומיסים מתושבי הגטו ודאגה לשלוח יהודים לעבודות כפייה. גם יצירתו של **גטו** כמסגרת חיים יהודית בלעדית, היה חלק מפעולת ההטעיה הנאצית ויצירת האשליה שיש להם חיים אוטונומיים.

פרק שני

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-6

שאלה 4- מקור – "הפתרון הסופי"

סעיף א'

הקשר בין תחילת ההרג ההמוני של היהודים ובין פלישת גרמניה חברית המועצות, כפי שהוא בא לידי ביטוי בקטע המקור:

היהודים נתפסו כיוצרי הבולשביזם (הקומוניזם הרוסי) ומנווטיו, ולכן חיסול הבולשביזם חייב את חיסול היהודים: המלחמה נגד ברה"מ לא הייתה מלחמה שגרתית בעלת יעדים צבאיים, כלכליים ופוליטיים, אלא היה מדובר במלחמה אידיאולוגית. זאת הייתה מלחמה שהנאצים פתחו בה, כדי לסלק מן העולם את האויב המרכזי בעיניהם - הבולשביזם היהודי. מנקודת מבטם של הנאצים, המשטר הסובייטי מנהל ע"י יהודים ומהווה חלק מהממשל היהודי העולמי.

מכאן שהמתקפה הנאצית נגד ברה"מ הייתה מתקפה אידיאולוגית ומאחר שעל פי האידיאולוגיה הנאצית, בולשביזם ויהדות נחשבים לפנים שונות של אותה רעה, הרי המלחמה נגד ברה"מ הייתה

מכוונת בסופו של דבר נגד היהודים. מכאן, לא די היה בכיבוש "מרחב מחייה" אלא צריך היה גם למחוק מעל פני האדמה את הבולשביזם ואת יוצריו- היהודים.

הקשר בא לידי ביטוי בקטע:

1. "את האינטליגנציה היהודית-בולשביקית, בתור המדכאת של העבר, יש לחסל" – ביטוי זה קושר בין היהודים לקומוניסטים ברוסיה ומציג את היהודים כמנהיגי ויוצרי המשטר הקומוניסטי השנוא על הנאצים. בביטוי זה ישנו שימוש במילה "חיסול" המעידה על כוונות הנאצים.
2. "זוהי מלחמת השמדה. אם לא נראה אותה כך נשיג ניצחון על האויב עדיו, אבל בעוד שלושים שנה שוב יעמוד מולנו האויב הקומוניסטי" – בביטוי זה ניכר כי לפי תפיסת הנאצים, הדרך היחידה להשמיד את הקומוניזם היא בעצמאות חיסול של מי שנפס כיוצרו, כלומר, העם היהודי.
3. "ברצח "האינטליגנציה הסובייטית" והקומיסרים הפוליטיים ראה היטלר את השמדת העילית היהודית השלטת הזאת" – בביטוי זה ניתן לראות בבירור כי היטלר ראה ברצח העם היהודי פעולה הכרחית לניצחון הקומוניזם. היהודי נתפס בעיני היטלר כגורם ההנהגה וההפצה של האידיאולוגיה הקומוניסטית.

ניתן להציג גם את הסיבה לקשר - יחס הבוז לעמים הסלאביים: תחושה שאין צורך להתחשב בדעת הקהל של האזור הסלאבי הכבוש. בנוסף, הגרמנים צפו כי האוכלוסייה המקומית תשמח לשתף פעולה בחיסול שכניה היהודים. בא לידי ביטוי בקטע – "התושבים הסלאבים של ברית המועצות הם קבוצת בני אדם נחותה..."

סעיף ב'

שלושה מן הנושאים שהועלו בוועידת ואנזה הם (על התלמיד להציג שלושה מאלה):

1. עדכון המדיניות כלפי היהודים – לא עוד ריכוז וחיסול יהודים בקרבה למקום הימצאותם. מעתה המדיניות היא **פינוי היהודים** למזרח.
2. מסירת החלטתו של היטלר בדבר הפתרון הסופי, ותיאור התנאים והנסיבות החדשים שנוצרו במזרח.
3. הצגת טבלה שכללה נתונים מדויקים על מספרי היהודים בארצות השונות שייכללו בפתרון הסופי – 11 מיליון.
4. הסברת הכיוון ודרכי הביצוע של הפתרון החדש לשאלה היהודית: שליחת היהודים ברכבות מכל הארצות מזרחה, שם ינוצל כוח העבודה שלהם, והנחיות כיצד יש לטפל ביהודים שיישארו בחיים. היידריך נמנע מלהשתמש במושג "השמדה" ודיבר על "היהודים יטופלו בהתאם", "פינוי למזרח", "הפתרון הסופי". לנוכחים, כפי שהעיד אייכמן במשפטו בירושלים, היה ברור שמדובר בהשמדה.
5. הוזכרו מספר בעיות מיוחדות כמו: שאלת נישואי התערובת, סדר הגירוש, קביעת סדרי עדיפויות מבחינת הארצות ומתן העדפה זמנית לקבוצות חיוניות.
6. המחויבות שיש לתמיכת כל המשרדים ביישום התוכנית.

ועידת ואנזה קידמה את תהליך ה"פתרון הסופי" באופנים הבאים :

בוועידת ואנזה הובהרה המשמעות של "הפתרון הסופי", ולאחריה החלה הפעולה המתואמת והמשומנת לחיסול העם היהודי. "הפתרון הסופי" הוצג כמטרה עליונה שיש לממשה במנותק מכל שיקול אחר.

משמעותן המעשית של החלטות הוועידה היו התחלת ההשמדה השיטתית של יהודי אירופה - גירוש מאורגן של יהודים מכל רחבי אירופה לאתרי הרצח לשם השמדתם.

שאלה 5- האוכלוסייה המקומית והיהודים בארצות הכיבוש הנאצי

סעיף א'

המניעים של האנשים ששיתפו פעולה עם הנאצים באזורים הכבושים :

1. מסורת אנטישמית קודמת – משתפי הפעולה הם אנשים שנולדו באזורים בהם הייתה מסורת ארוכת ימים של האנטישמיות.
2. הסכמה עם האידיאולוגיה הנאצית.
3. זיהוי היהודים עם המשטר הקומוניסטי.
4. פחד גדול מהנאצים והמחשבה שע"י שת"פ, יוכלו לשרוד את המלחמה בצורה טובה יותר.
5. כסף וטובות הנאה היו מניע לקחת חלק בפעילות של הנאצים.

דרכים שבהם פעלו משתפי הפעולה (על התלמיד להציג שתיים מאלה):

שיתוף הפעולה עם הנאצים בא לידי ביטוי בהסגרה והלשנה על יהודים, השתתפות בביזה ובגזל, פגיעה גופנית, סיוע במשטרות המקומיות, בשמירה על מחנות וגטאות ואף השתתפות אקטיבית ברצח היהודים.

הסיבות בגללן רב האוכלוסייה בארצות הכבושות על ידי הנאצים "עמדה מן הצד" (על התלמיד להציג שתיים מאלה):

1. אנטישמיות ברמה שהביאה לאדישות כלפי גורל היהודים, ואולי אף הקלה בכך שהאויב היהודי "מטופל".
2. פחד מהנאצים הביא לשיתוק- היה ברור שעל מנת לשרוד את המלחמה, עליך ועל משפחתך, להתנהג בהתאם לאידיאולוגיה הנאצית, וכי סיוע ליהודים יגרור ענישה קשה ואף רצח.
3. האוכלוסייה הכבושה סבלה ממצוקת מלחמה אובייקטיבית- מדינתם נכבשה ונפגעה מהמלחמה, הכובש הנאצי התאכזר אליהם, היה מחסור במזון ומצוקה כללית. רבים היו עסוקים בדאגה לקיומם האישי ולא טרחו לעסוק בצרות היהודים.

סעיף ב'

הקריטריונים לקבלת התואר "חסיד אומות עולם" הם :

1. ניסיון להציל יהודי ומעורבות אקטיבית של המציל.
 2. המציל סיכן את חייו בעת ביצוע ההצלה.
 3. המציל לא קיבל תמורה חומרית כתנאי להצלה.
 4. קיימים תיעוד אמין או עדות שמאמתים את מעשה ההצלה.
- על התלמיד לתאר את פועלו של אחד מחסידי אומות העולם, ע"פ בחירתו.

שאלה 6- הגטאות בזמן ביצוע "הפתרון הסופי"

סעיף א'

היהודים בגטאות התקשו לתפוס שמטרת הנאצים היא להשמיד את העם היהודי מהסיבות הבאות:

1. המידע על ההשמדה הוסתר באופן יזום –
א. לא היה מדובר במבצע פומבי, אלא באירוע אפוף מעטה סודיות והטעיה, שלא היו לגביו ידיעות רשמיות.
ב. מדיניות ההסוואה וההטעיה של הנאצים בגטאות – יצירת האשליה שאלו חיי היהודים כשגרה, הדגשת המסר של יצרנות היוצרת חיוניות, הסוואת המשלוחים להשמדה כמשלוחים למחנות עבודה במזרח.
2. קושי בהעברת המידע - רק מעטים ניצלו, נמלטו וחזרו לגטאות על מנת לספר. העיכוב בהעברת המידע נבע גם ממצב המלחמה שהקשה על התנועה, ומהעובדה שעל היהודים נאסרה התנועה כמעט באופן מוחלט והיה מיעוט קשרים בין הקהילות.
3. קושי להאמין ברע מכל – יהודים רבים קיבלו מידע שמתנהלת השמדה המונית אך סרבו להאמין שהדבר ייתכן.

סעיף ב'

חברי תנועות הנוער הם אלו שהנהיגו את המרד מהסיבות הבאות (על התלמיד להציג שלוש מאלה):

- 1) צעירים, חסרי משפחה ונועזים: גילם הצעיר של חברי תנועות הנוער לצד דבקותם ומסירותם האידיאולוגית, הכשיר אותם לנקוט צעדים נועזים ומהפכניים. חברי תנועות הנוער יכלו לאמץ פתרונות קיצוניים כמו התמרדות משום שלא רבצה עליהם אחריות אישית או ציבורית בשונה מההנהגה המבוגרת.
- 2) חברים בקבוצות מאורגנות היטב: הצעירים היו חברי תנועות נוער. היבט חשוב נוסף היה ההיבט הארגוני- תנועות הנוער התארגנו במסגרות שאפשרו מעבר לתאים קטנים ופעילים של מחתרת לוחמת.
- 3) אידיאליסטים בעלי תחושת אחריות לקהילה היהודית: בימי המלחמה והכיבוש של פולין ברחו רוב המנהיגים המוכרים בקהילה, כולל מנהיגי תנועות הנוער. אולם בניגוד לאחרים, חזרו אנשיהם כדי לפעול במחתרת. ביניהם יש לציין את ראשי תנועות הנוער הציוניות הסוציאליסטיות: יצחק צוקרמן וצביה לובטקין מתנועת "דרור" ומרדכי אנילביץ מתנועת השומר הצעיר.
- 4) בעלי הבנה מפקחת בכל הנוגע לרצח היהודים ותכניות הנאצים: היו אלו תנועות הנוער שהבינו קודם את המתרחש ועודדו את היציאה למרד – הפריסה של תנועה על פני מספר גטאות תוך שמירה על קשר בין התאים ע"י קשרים (בעיקר קשריות), ורצון לאסוף מידע ולבנות תמונת מצב רחבה הביא לכך שחברי תנועות הנוער היו הראשונים שהבינו את המצב לאשורו.

הייחוד של מרד גטו וארשה נובע מהעובדות הבאות:

- (1) ההתארגנות של הלוחמים לפני הלחימה: היה זה המרד הראשון היחיד שהוכן בקפידה: היקף ההכנות למרד והכנת תשתית בונקרים, תעלות ונקודות-קשר, חיבור הנקודות למים וחשמל. המורדים הקימו "גטו ורשה תחתי". כמו כן עברו קבוצות המורדים אימונים בלוחמה בשטח בנוי. נאספו כספים ותרומות לרכישת נשק. רובים, רימונים, בקבוקי תבערה. הגטו חולק לאזורים והוקמו מפקדות אזוריות עם מפקדים בכל מפקדה.
- (2) מספר הלוחמים (כ-750) שהשתתפו במרד היה גדול בהשוואה למרידות בגטאות אחרים.
- (3) התמיכה של תושבי הגטו בלוחמים הייתה גדולה: העובדה שבגטו ורשה נוצרה ברית בין הלוחמים לבין אחרוני היהודים בגטו. המרד שפרץ באפריל 1943 לא היה רק מרד של 500 - 700 לוחמים, אלא מרי עממי של 50,000 - 60,000 יהודים - הראשון באירופה הכבושה. יהודי ורשה נטלו חלק במרד בכך שלא נענו לקריאות הגרמנים להתייצב לסלקציות והתחבאו בהמוניהם בבונקרים.
- (4) משך הזמן לו נזקקו הנאצים עד חיסול הגטו (מה באפריל עד ה-16 במאי 1943) היה הממושך ביותר: חודש ימים החזיקו מעמד ואף גרמו לגרמנים לסגת בשלב הראשון, לנהל קרבות ברחובות עם היחידות הלוחמות וצורך לכבוש בונקר אחר בונקר.
- (5) מספר האבדות שספגו הגרמנים היה גדול יחסית (17 הרוגים לפחות וכמאה פצועים)
- (6) עמדת הלוחמים בגטו ורשה שלא להכין דרך נסיגה ולא לתכנן דרך לחימה אחרת.
- (7) היה זה המרד העירוני הראשון באירופה.
- (8) השמועה על מרד גטו ורשה פשטה באירופה: ואף הגיעה לקצונה הגבוהה ב.ס.ס. אך המשמעות של השמועה הייתה התקווה שניתנה ליהודים בגטאות ומחנות הריכוז, כי הם יכולים למרוד למרות שהסיכויים לשרוד אפסיים, כי ישנה דרך אחרת- לא חייבים ללכת אל המוות ללא מאבק. הידיעות על המרד נתנו **השראה למחתרות במקומות אחרים** לצאת ולמרוד כנגד כל הסיכויים.